

Sông Mê Kông, hạ lưu vùng để xuất xây dựng đập Xayaburi

Đập Xayaburi

HIỂM HỌA CỦA SÔNG MÊKÔNG

Nằm tại thung lũng hiểm trở phía Bắc cộng hòa Dân chủ nhân dân Lào, đập Xayaburi là đập hiện đại nhất trong số mười một con đập lớn đang được lên kế hoạch xây dựng trên dòng chính tại hạ lưu sông Mê Kông. Nếu được xây dựng, con đập sẽ gây ra những thay đổi về mặt sinh thái vĩnh viễn không thể đảo ngược cho sông Mê Kông, dòng sông đang nuôi sống hàng triệu người, buộc tái định cư 2.100 người và ảnh hưởng trực tiếp tới 202.000 người; đồng thời đẩy những loài sinh vật đang bị đe dọa nghiêm trọng, như cá trê lớn sông Mê Kông, vào tình trạng tuyệt chủng.

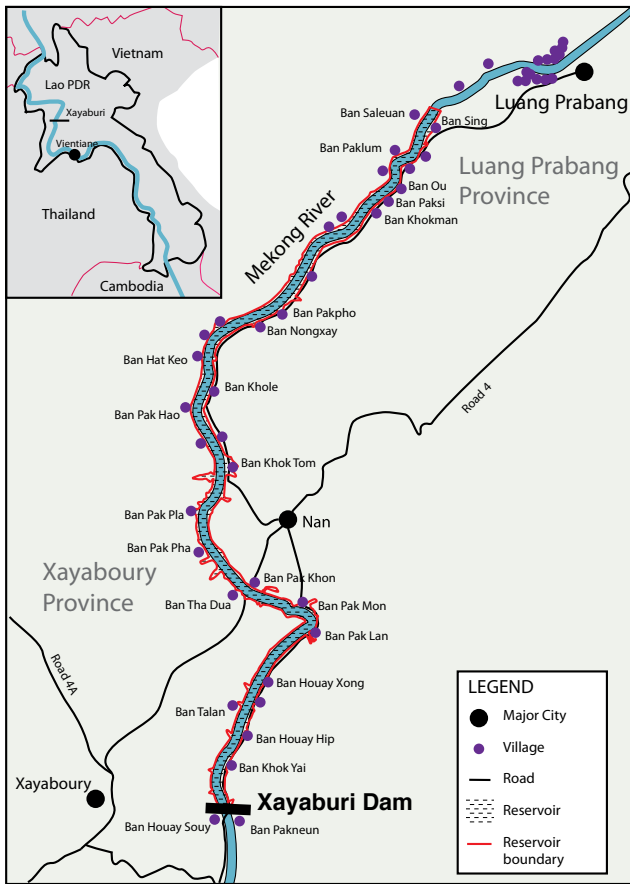
Chu kỳ lũ đặc thù hàng năm tại hạ lưu sông Mê Kông hỗ trợ cuộc sống của dân cư 4 nước: Thái Lan, Lào, Campuchia và Việt Nam. Mê Kông là một trong những hệ sinh thái phong phú nhất thế giới và là ngư trường nước ngọt năng suất nhất. Tuy nhiên, nguồn tài nguyên giàu có đem đến thu nhập và thực phẩm cho hàng chục triệu dân này đang bị đe dọa do kế hoạch xây đập Xayaburi trên dòng chảy chính của sông. Kế hoạch này có nguy cơ gây ra những thay đổi cho dòng sông mãi mãi.

Nằm tại vùng núi hẻo lánh ở phía Bắc thuộc tỉnh Xayaburi của cộng hòa Dân chủ nhân dân Lào, đập Xayaburi là con đập được xúc tiến xây dựng đầu tiên trong số mười một con đập đang được lên kế hoạch xây dựng tại dòng chính của hạ lưu sông Mê Kông. Vào tháng chín năm 2010, nó là con đập đầu tiên được đệ đơn lên chính phủ các nước thành viên Ủy hội sông Mê Kông cho phép xây dựng thông qua một quá trình quyết định khu vực gọi là “Thủ tục

thông báo, tham vấn và tán thành” (PNPCA), thủ tục này do Ủy ban sông Mê Kông điều hành.

Nếu được thông qua, con đập sẽ gây ra hủy hoại môi trường nghiêm trọng đối với tài nguyên nước và ngư nghiệp của địa phương cũng như của cả lưu vực. Khoảng 2.100 người sẽ phải tái định cư; hơn 202.000 người sống gần con đập sẽ phải chịu đựng những tác động tới sinh kế, thu nhập và an ninh lương thực. Nguyên nhân là con đập sẽ làm thu hẹp diện tích đất nông nghiệp, làm thiệt hại mùa màng, đặt dấu chấm hết cho việc đãi vàng, và mang đến nhiều khó khăn hơn trong việc thu lượm những sản phẩm tự nhiên trong rừng, như hoa chuối dại và cây mây. Những thay đổi con đập gây ra đối với hệ sinh thái và ngư trường của sông Mê Kông sẽ hiện diện trên toàn bộ lưu vực, từ đó ảnh hưởng tới hàng triệu người.

ĐẬP XAYABURI

Trải trên toàn bộ chiều ngang của sông Mê Kông, đập Xayaburi dài 810 m sẽ nằm ở thác Kaeng Luang, khoảng 30 km về phía đông thị trấn Xayaburi, nằm ở phía Bắc Lào. Dự án này dự kiến công suất phát điện 1260 MW, trong đó 95% sẽ được xuất khẩu sang Thái Lan.

Chính phủ Lào đã kí Biên bản Ghi nhớ (MoU) với đơn vị lập dự án, công ty Đại chúng Ch.Karnchang của Thái Lan, vào ngày 4 tháng 5 năm 2007. Thảo luận đang được tiến hành với các nhà đầu tư tiềm năng khác, bao gồm Chính phủ Lào, công ty sản xuất điện Ratchaburi và Tập đoàn Điện lực Thái Lan (EGAT). Chi phí xây dựng đập là 3,5 tỉ USD, kéo dài trong vòng 8 năm.

Sau Biên bản Ghi nhớ MoU, một Thỏa thuận xây dựng dự án đã được kí kết giữa Chính phủ Lào và công ty Ch. Karnchang vào tháng 11 năm 2008, trong khi đó Báo cáo Đánh giá tác động môi trường (EIA) đã được đệ lên chính phủ Lào vào tháng 2 năm 2010. Một biên bản thỏa thuận mua bán năng lượng sau đó được kí giữa công ty sản xuất điện của chính phủ Thái Lan (EGAT) và Chính phủ Lào vào tháng 7 năm 2010. Thỏa thuận này cho phép EGAT mua 1220 MW điện với giá 2159 Bạt một kWh qua dây dẫn dài 200 km kéo dài từ đập Xayaburi tới tỉnh Loei ở Đông bắc Thái Lan.

Trong khi những tài liệu dự án như EIA chưa được công bố rộng rãi, dự án đang hy vọng sẽ đạt được đồng thuận từ phía Chính phủ Lào, Campuchia, Thái Lan và Việt nam vào tháng 3 năm 2010. Theo Hiệp ước sông Mê Kông 1995, những quốc gia ở hạ lưu sông Mê Kông đã tham gia vào Hiệp ước yêu cầu thông báo, hỏi ý kiến và đạt tới thỏa thuận với những nước láng giềng về dự án xây các con đập trên dòng chảy chính. Vào tháng 9 năm 2010, đập Xayaburi đã trở thành đập đầu tiên tiến

hành quy trình “Thủ tục thông báo, tham vấn và tán thành” (PNPCA). Thông báo liên quan tới Xayaburi đã làm chậm 3 tuần việc công bố Báo cáo môi trường chiến lược được ủy nhiệm bởi Ủy ban Sông Mê Kông. Báo cáo này đề nghị rằng những quyết định về việc xây đập trên dòng chảy chính, gồm cả đập Xayaburi, nên được trì hoãn thêm 10 năm nữa do những hiểm họa và ảnh hưởng to lớn đi kèm với con đập. Bất chấp đề xuất rất rõ ràng này, quá trình ra quyết định vẫn tiếp tục tiến hành.

HIỂM HỌA ĐỐI VỚI HỆ SINH THÁI THỦY SINH VÀ SẢN LƯỢNG THỦY SẢN

Nếu được xây dựng, đập Xayaburi sẽ hủy hoại vĩnh viễn môi trường sống và hệ sinh thái của sông Mê Kông, gây nguy hiểm cho hệ động thực vật phong phú tại đây. Do thay đổi nghiêm trọng môi trường sống, 41 loài cá sẽ có thể bị đẩy tới nguy cơ tuyệt chủng. Đập Xayaburi cũng sẽ cản trở đường di cư của 23 loài cá về phía đầu nguồn Luang Prabang ở Lào, Chiang Khong và Chiang Saen ở Thái Lan, ngăn cản vòng đời cần thiết cho các loài cá này, bao gồm thời gian đẻ trứng, sinh sản và trưởng thành. Một trong số những loài đó là loài cá đang bị đe dọa nghiêm trọng, biểu tượng của sông Mê Kông - cá trê lớn sông Mê Kông.

Con đập sẽ ảnh hưởng bất lợi tới hệ sinh thái phức tạp của sông Mê Kông. Hệ sinh thái này cũng đang phân rã bị ảnh hưởng từ những con đập tại đầu nguồn ở Trung Quốc. Việc nuôi trồng Kai tại địa phương sẽ bị hủy hoại do hồ chứa nước của đập. Kai là một loài rong nước ngọt, vừa là thức ăn quan trọng cho cá, vừa là món ăn nổi tiếng tại Luang Prabang. Với những người phụ nữ Lào sống gần con đập, Kai là một trong những nguồn thu nhập chính trong mùa khô khi mực nước sông Mê Kông giảm xuống thấp tạo điều kiện cho rong Kai phát triển.

Cho dù gây ra nhiều ảnh hưởng lớn như vậy tới ngư nghiệp, những người tiến hành dự án vẫn phớt lờ các nghiên cứu khoa học và xem nhẹ mức độ nghiêm trọng khi cho rằng với hai đường di chuyển của cá được bao gồm trong thiết kế của con đập, ảnh hưởng xấu tới ngư nghiệp sẽ được giảm đáng kể. Tuy nhiên từ tháng Chín năm 2008 và mới nhất là Báo cáo ĐMC, một nhóm chuyên gia về ngư nghiệp nổi tiếng thế giới đã tuyên bố rõ ràng rằng đường di chuyển của cá do đập thiết kế cũng không có tác dụng bởi hệ sinh thái đa dạng và

Bằng việc làm tổn hại ngư trường nước ngọt lớn nhất thế giới, đập Xayaburi sẽ làm giảm sản lượng cá cũng như sự phong phú của các loài cá. Đây sẽ là cái giá đắt đỏ cho sinh kế và an ninh lương thực của hàng triệu người sống dọc hai bên bờ sông.

Đập Xayaburi sẽ đe dọa những con cá trê lớn còn lại cuối cùng của sông Mêkông (Zeb Hogan)

số lượng cá rất lớn ở sông Mêkông. Kể cả trong trường hợp đường đi của một số loài cá được thiết kế riêng, thì theo Báo cáo ĐMC, độ cao 32 m của đập Xayaburi vẫn cao hơn chiều cao tối đa lưỡng cá có thể vượt qua.

CON NGƯỜI VÀ SINH KẾ

Nằm cách thị trấn Luang Prabang - một di sản thế giới được UNESCO công nhận - 150 km về phía hạ lưu, đập Xayaburi đe dọa có nguy cơ bắt buộc tái định cư đối với 2.100 người ở mười ngôi làng. Hồ chứa nước của đập sẽ nằm cách thị trấn cổ kính này chỉ có 48km. Con đập cũng sẽ ảnh hưởng trực tiếp tới cuộc sống của ít nhất 202.198 nông dân và ngư dân tại bốn quận của Lào, cùng với vô số người dân sống tại lưu vực sông Mêkông.

Nông dân và ngư dân sống gần con đập bao gồm nhiều dân tộc. Họ sống qua ngày nhờ đánh bắt cá, trồng lúa, đãi vàng, thu lượm hoa quả trong rừng và trồng rau bên bờ sông. Nếu phải tái định cư hoặc bị ảnh hưởng trực tiếp như mất đất, mất nguồn tài nguyên; sinh kế và lối sống truyền thống duy nhất của cộng đồng các dân cư tại đây sẽ bị thay đổi bởi việc xây đập.

Cho dù có rất nhiều tác động nghiêm trọng, những người dân địa phương sống trong vùng bị ảnh hưởng ở Lào và các nước lân cận nhận được rất ít hoặc không nhận được thông tin gì về việc xây đập. Những người bị ảnh hưởng nặng nề nhất tại Lào đã nhận được thông tin sai lệch hoặc không đầy đủ từ những người tiến hành phát triển con đập và có rất ít cơ hội nói lên mối lo ngại của họ. Những người dân thượng nguồn và hạ nguồn tại Thái Lan, Campuchia và Việt Nam thậm chí còn

ít thông tin hơn, cho dù người ta dự đoán có những ảnh hưởng vượt qua biên giới Lào.

Đối với những người dân làng Xayaburi, Nam, Luang Prabang và quận Chomephet, đất đai và nhà cửa của họ sẽ bị lụt lội bởi con đập và sẽ phải tái định cư, tương lai của họ đang bị đặt dấu hỏi khi mà đang có rất nhiều vấn đề ngổn ngang. Tương lai thậm chí rất ảm đạm cho những gia đình sẽ phải mất nhà cửa lần thứ tư trong vòng 15 năm; sau lần tái định cư thứ nhất từ vùng cao xuống vùng thấp, rồi lại phải chuyển chỗ ở hai lần liên tiếp do lụt lội mà không có bất kì sự hỗ trợ nào. Những chương trình tái định cư chất lượng thấp, ảnh hưởng môi trường hoàn toàn, và thiếu những giải pháp sinh kế thay thế sẽ ảnh hưởng tới cộng đồng các dân cư tại Lào. Với nhiều vấn đề tồn tại như vậy, bao gồm cả việc thiếu năng lực từ phía các cơ quan chức năng, việc thiếu kiên định trong việc thúc đẩy luật môi trường và không thể thỏa mãn các cam kết an toàn xã hội tối thiểu, cộng đồng dân cư ở Xayaburi có thể sẽ lâm vào con đường nghèo khổ, giống như những cư dân khác bị bán cùng hóa do xây đập.

THIỆT HẠI CHO ĐA SỐ, LỢI ÍCH CHO THIỂU SỐ

Chính phủ Lào tin rằng việc xây đập Xayaburi sẽ mang lại một nguồn thu quan trọng cho chính phủ, giúp thu hút đầu tư nước ngoài và đem đến sự phát triển kinh tế xa hơn cho quốc gia. Tuy nhiên, niềm tin này là sai lầm khi chưa tính đến việc sông Mêkông đã là một tài sản văn hóa, xã hội và kinh tế vô giá của Lào và khu vực. Con sông là ngư trường có năng suất cao, giúp bảo đảm an ninh lương thực, cung cấp đất phù sa màu mỡ và nguồn nước tươi cho nông nghiệp. Tất cả các nguồn tài nguyên nói trên có thể được tạo ra và phục hồi lại tùy theo tình trạng con sông. Từ việc không thể cân bằng chi phí thực tế mà con đập sẽ gây hủy hoại môi trường và xã hội đối với hàng triệu người; với các chương trình môi trường cần thiết để giảm nhẹ và bồi thường cho các thiệt hại đó, giá trị thực sự của dự án này đã không được tính toán đúng.

Chi phí và lợi ích xã hội và môi trường của đập Xayaburi cũng sẽ chắc chắn không được phân bố đồng đều giữa những người liên quan và ngay cả giữa các nước thuộc hạ lưu sông Mêkông. Việc xây con đập sẽ ảnh hưởng mất cân đối với các cộng đồng dân cư có sinh kế phụ thuộc vào nguồn tài nguyên tự nhiên của con sông, cũng là những địa phương có mức nghèo cao. Điều này dần dần sẽ phủ nhận

Hệ sinh thái ở tỉnh Xayaburi

Tỉnh Xayaburi nổi tiếng bởi địa hình hiểm trở, những ngọn núi hùng vĩ, đồng cỏ đầy hoa, lễ hội vui, những yếu tố khác rất tiềm năng cho du lịch sinh thái. Đã có rất nhiều du khách tới thăm Pha Daeng, một hang động nhỏ nhưng rất đẹp, có hình vẽ tay của người cổ xưa trên vách hang. Hang này nằm gần nơi dự kiến xây đập. Du lịch bằng thuyền trên sông Mêkông cũng là một trong những loại hình du lịch đang phát triển. Phong cảnh đẹp như tranh cộng với di sản văn hóa tự nhiên vô giá của tỉnh Xayaburi sẽ vĩnh viễn bị thay đổi nếu tiến hành xây dựng và vận hành con đập.

Đãi vàng vào mùa khô là thu nhập chính của rất nhiều người dân Lào, đặc biệt là phụ nữ. Họ có thể kiếm tới 8.5 USD một ngày cho gia đình. Việc đãi vàng sẽ không thể nào tiếp tục nếu đập Xayaburi được xây dựng.

sự tiến bộ của Lào trong việc nỗ lực giảm nghèo và đạt mục tiêu phát triển của thiên niên kỷ.

VAI TRÒ TRỌNG TÂM CỦA THÁI LAN

Vốn là thị trường dự kiến cho việc xuất khẩu điện từ đập Xayaburi, những người có thẩm quyền ở Bộ Năng lượng và Tập đoàn điện lực Thái Lan EGAT sẽ đóng vai trò trung tâm trong việc có xây đập Xayaburi hay không. Thêm vào đó, chủ đầu tư chính của dự án, Ch.Karnchang, là công ty xây dựng đại chúng lớn thứ hai tại Thái Lan. Cuối cùng, các ngân hàng Thái Lan đang cân nhắc các khoản vay đối với dự án này. Các ngân hàng quan tâm là Ngân hàng Kasikorn, Ngân hàng Bangkok, Ngân hàng thương mại Siam, mặc dù dự án này đã không thể đáp ứng với cam kết của ngân hàng về Trách nhiệm xã hội và Doanh nghiệp.

Thái Lan, nước đã khai thác nhiều tiềm năng thủy điện của mình, đang phải đối diện với sự phản đối mạnh mẽ đối với các dự án trong nước, như dự án đập Pak Mun, nên thay vào đó là tăng cường tìm

kiếm để nhập khẩu từ những nước láng giềng nơi có sự phản đối yếu ớt hơn từ phía người dân và không có hoạt động của đảng đối lập. Những nhóm xã hội dân sự Thái Lan đã đặt câu hỏi với kế hoạch phát triển năng lượng của đất nước, những kế hoạch thúc đẩy mạnh mẽ sự phát triển các nhà máy sản xuất điện quy mô lớn, như là đập thủy điện hay nhà máy năng lượng sử dụng nhiên liệu. Họ kết luận rằng đang đánh giá quá cao nhu cầu điện trong tương lai, và các biện pháp tiềm năng về tiết kiệm năng lượng, năng lượng tái tạo, và những giải pháp phi tập trung hóa quản lý năng lượng ở Thái Lan là rất lớn và khả thi nếu các cách thức lập qui hoạch năng lượng tiếp tục được sửa đổi.

BẢO VỆ TƯƠNG LAI SÔNG MÊKÔNG

Quá trình quyết định tại khu vực được hỗ trợ bởi MRC đối với đập Xayaburi được trông đợi sẽ đi tới quyết định vào tháng 3 năm 2011. Những mối quan tâm nghiêm túc đã được những nhóm dân địa phương sống trong vùng sông Mê Kông và Chiến dịch “Hãy cứu sông Mê Kông”, một mạng lưới địa phương, khu vực và quốc tế của những tổ chức và cá nhân lên tiếng kêu gọi. Những cụm dân cư đã yêu cầu MRC và những người có thẩm quyền của khu vực tạm ngừng việc xây đập Xayaburi, đồng thời thực hiện theo đề xuất của Đánh giá môi trường chiến lược tri hoãn quyết định xây đập thêm 10 năm nữa.

Một con sông tự do lưu chuyển là hiện thân của sự bền vững và thịnh vượng cho các thế hệ hiện tại và tương lai. Những lỗ hổng kiến thức to lớn cộng với việc không đáp ứng được tiêu chuẩn do quốc tế đặt ra về sự minh bạch, có sự tham gia của người dân và chịu trách nhiệm nghĩa là chúng ta đã không thể nào đạt đến một quyết định đúng đắn. Nó cũng có nghĩa là những hiểm họa của khu vực sẽ làm tổn hại tới chính nguồn tài nguyên đang nuôi sống hàng triệu người. Trong một thế giới đang phải đối mặt với việc nước và thức ăn ngày càng khan hiếm, thì cùng nhau bảo vệ và chia sẻ những tài nguyên giàu có của sông Mê Kông hơn là hủy hoại chúng, nên là một ưu tiên đối với các nhà chức trách.

MẠNG LƯỚI SÔNG NGÒI VIỆT NAM ĐANG LÀM GÌ?

Mạng lưới sông ngòi Việt Nam (VRN) là một diễn đàn mở khuyến khích sự tham gia của tất cả những ai có quan tâm tới việc bảo vệ nguồn tài nguyên nước và phát triển bền vững ở Việt Nam. VRN hoạt động nhằm góp phần bảo vệ hệ sinh thái sông, các lưu vực sông nhằm duy trì sự đa dạng sinh học cũng như nguồn sống cho các cộng đồng xung quanh thông qua các hoạt động chia sẻ thông tin, nghiên cứu tác động xã hội, môi trường của các dự án phát triển thủy điện, các dự án liên quan đến sông ngòi, tài nguyên nước ở Việt Nam và trong khu vực đồng thời thực hiện các hoạt động vận động chính sách liên quan tới lĩnh vực này. Là một thành viên tích cực trong chiến dịch “Hãy cứu lấy sông Mê Kông”, VRN đang nỗ lực tăng cường nhận thức của công chúng về những hiểm họa đối với vùng đồng bằng sông Cửu Long gắn liền với xây đập ngăn nước trên dòng chính sông Mê Kông. VRN tin rằng có rất nhiều giải pháp bền vững, hòa bình để thỏa mãn nhu cầu thức ăn nước uống và năng lượng cho con người.

Hệ thống Thủy điện liên hoàn tại dòng chảy chính ở Bắc Lào

Trong số 11 đập thủy điện được lập kế hoạch xây dựng, đập Xayaburi là một trong sáu dự án thủy điện được đề xuất cho 1,100 km sông Mê Kông trải dài từ Chiang Saen ở Bắc Thái Lan tới Vientiane tại Lào. Khu vực này nổi tiếng có nhiều núi, thung lũng dốc, hẹp và nhiều gió. Thác này sẽ sản xuất được 7,000 MW điện, phần lớn sẽ được xuất khẩu tới Thái Lan và Việt Nam.

Thác thủy điện Bắc Lào được cho là sẽ mang lại lợi ích cho địa phương từ các nguồn vốn FDI và giao thông đường thủy trên sông. Tuy nhiên, sự thật của những dự án này, lại cho thấy một tương lai mờ mịt hơn. Bằng việc chia cắt các đoạn sông, sáu con đập gây tổn hại tới hệ sinh thái sông. Bản báo cáo Đánh giá môi trường chiến lược của MRC, đưa ra vào tháng Mười năm 2010, tiết lộ rằng 80% mạch sông này sẽ bị biến thành một số hồ chứa nước được quản lý chặt chẽ, làm ngập lụt vùng đất nông nghiệp quý giá và vùng trồng trọt hai bên bờ. Ngoài ra, bản báo cáo cho rằng khu vực này sẽ trở nên suy kiệt nghiêm trọng vì những ảnh hưởng sinh học tới quá trình sinh sản cần thiết cho vòng đời của cá. Điều này sẽ làm thiệt hại sản lượng đánh bắt cá ước tính từ 270,000 tới 600,000 tấn một năm, tương đương với việc mất lượng protein hàng năm bằng 60% sản lượng chăn nuôi hiện tại ở Lào. Với những ảnh hưởng trực tiếp tới hệ sinh thái và cuộc sống của con người, những con đập này chẳng những không đóng góp gì cho sự phát triển của khu vực, mà còn đẩy lùi những nỗ lực giảm nghèo, cải thiện sức khỏe và sự phát triển bền vững đã đạt được cho tới nay.

HÃY THAM GIA VỚI CHÚNG TÔI!

Để biết thêm thông tin, mời các bạn truy cập website của VRN: www.warecod.org.vn, Tổ chức Sông ngòi Quốc tế: www.internationalrivers.org và website đa ngôn ngữ www.savethemekong.org